

САЊА АРЕЖИНА*

Институт за друштвени развој
Југоисточне Европе
Београд

УДК 323(497.11:5): 327(4)

Прегледни рад
Примљен: 15.07.2014
Одобрен: 26.08.2014

СРПСКО-КИНЕСКИ ОДНОСИ УОЧИ ПРИСТУПАЊА СРБИЈЕ ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Сажетак: Услед ширења глобалне економске кризе 2008. и 2009. године и потребе за инвестицијама Кина је постала радо виђен економски партнер у Европи. Неспремна да уђе на тржиште Европске уније, због непознавања прописа и стандарда и неспремности да се брзо адаптира, као неку врсту припремног терена Кина у фокус свог интересовања ставља Централну и Источну Европу са којима је 2012. године започела Механизам сарадње. Међутим, скептичност и забринутост европских лидера с једне стране, и жеља за дубљом сарадњом са друге стране, не пружају јасан оквир сарадње који државе овог региона могу да имају са Кином. Србија, која је кандидат за чланство у ЕУ, али још увек без обавезе да поштује европске прописе и стандарде у потпуности, као стратешки партнер Кине представља лидера тог региона по броју кинеских инвестиција и започетих пројеката, успевајући да искористи свој специфични политички положај.

Кључне речи: Европска унија, Кина, Србија, стратешко партнерство, криза, Механизам сарадње.

Увод

Почетком 21. Века свет је променио своје карактеристике услед глобализације која је наступила читаву деценију раније (Реџиљić, 2002: 17-18). Последице тога су видљиве у садашњем окружењу у коме је расподела моћи од униполарне постала мултиполарна. Почетак деклиназма Сједињених Америчких Држава (САД) означио је завршетак уни-

* sanja_arezina@yahoo.com

поларног момента (Krauthammer, 1991: 23-33; Krauthammer, 2003) и једну нову етапу постамеричког света (Zakarija, 2009: 3) у којем долази до дисперзије глобалне моћи са Запада на Исток (Goldstein, 2007: 639-682) и где тврду моћ замењују мека и паметна моћ (Naj, 2012: 9). У свету где Кина и САД коегзистирају као ривали и партнери у некој врсти симбиозе (Brzezinski, 2012: 20) присутна је немогућност појединачно Г7/Г8, али и економија у успону предвођених Кином, да обезбеде глобалну стабилност, те Г20 постаје “кључни инструмент за прилагођавање” у коме свака држава мора да уклопи своје националне аспирације у међународни аранжман „којим се избегава конкуренција нулте игре у циљу економског развоја“ (Kissinger, 2011: 529).

Иако је крајем седамдесетих година 20. века са политиком „отварања према свету“ Кина почела да води једну флексибилнију спољну политику отпочевши, између осталог, сарадњу на свим пољима са Европском заједницом, временом су се неке ствари промениле. Немири на Тјенанмену 1989. године су утицали да се та сарадња ограничи у неким областима увођењем санкција које су и данас на снази. Оне су се у првом реду односиле на прекид војне сарадње са Кином и забрану извоза наоружања и високих технологија које би могле бити употребљене у војне сврхе. Временом је Кина од тржишног елдорада и пожељног партнера, у 21. веку постала озбиљан конкурент и супарник. Невероватан економски успон и „going out“ политика (*zou chuqu*), којом пласира вишак капитала са циљем да се продуби приступ страним тржиштима, природним ресурсима и напредним технологијама, изазива несигурност и страх код држава широм света, а нарочито оних у њеном суседству. Услед тога оне су разапете између скептичности и забринутости својих лидера с једне стране, и жеље за дубљом сарадњом са друге стране.

У овом раду ће бити речи о томе колико се ситуација променила у корист Кине након економске и финансијске кризе? Због чега фокус њеног интересовања представља Централна и Источна Европа? И да ли скептичност и забринутост европских лидера с једне стране, и жеља за дубљом сарадњом са друге стране, пружају јасан оквир сарадње који државе овог региона могу да имају са Кином? Шта представља заједнички именуатељ који одговара како интересима Европске уније и њених држава чланица, тако и државама претендентима на чланство, попут Србије? Колики је значај Србије у оквиру Механизма за сарадњу НР Кине са 16 држава Централне и Источне Европе?

Српско-кинески односи у 21. веку

Остваривши државу благостања (*xiaokang*) већ 1997. године, три године пре рока, испуњењем 16 индикатора развоја који су дефинисани осамдесетих година XX века, задато је нових 10 индикатора који треба да буду испуњени у три етапе до 2020. године како би 2050. године, сто година након оснивања, Кина постала свеобухватна држава благостања (*qianmian xiaokang*, Arežina, 2014: 8). Бомбардовање амбасаде у Београду 1999. године, када је повређено 27 кинеских држављана од којих је троје преминуло, а нарочито ратови у Ираку и Авганистану, указали су да је четврта (војна) модернизација неопходна и да се спољна политика, безбедносна стратегија и војна доктрина морају мењати. Појава теорије о „кинеској опасности“ на Западу утицала је да кинеско руководство већ на почетку 21. века као одговор на њу осмисли теорију о „мирољубивом успону“ која ће убрзо бити промењена у теорију о „мирољубивом и хармоничном развоју“ (Arežina, 2014: 14). Свеобухватне реформе које су захватиле Кину подстакле су њену четврту и пету генерацију лидера да почну више да размишљају у контексту спољнополитичких дешавања у свету и да за разлику од ранијег периода када је спољна политика радила у корист унутрашње у наредним годинама направе амбијент у коме ће унутрашња политика радити у корист спољне.

Промене у међународној структури рефлектовале су се и на СР Југославију. Демократске промене 5. октобра 2000. године за последицу су имале окретање југословенске спољне политике према Западу, Сједињеним Америчким Државама и Европској унији. Паралелно са тим југословенско-кинески односи остали су и даље на високом нивоу. Неколико месеци раније руководство Кине је, видевши у ком правцу се унутрашња политичка ситуација у Југославији мења, кренуло да успоставља добре односе са опозицијом. Наиме, у исто време док се Мирјана Марковић на београдском аеродрому руковала са председником Сталног комитета Свекинеске народне скупштине Ли Пенгом (Li Peng), опозициони градоначелник Београда Војислав Михајловић се на пекиншком аеродрому руковао са градоначелником Пекинга (Симић, 2003: 234). Иако се нису мешали у унутрашњу југословенску политику и иако су подржавали Слободана Милошевића, истовремено су градили добре односе и са опозицијом.

Руководство Кине је након 5. октобра подржало и прихватило демократске промене у СР Југославији као унутрашњу ствар и израз суверене воље њених народа. Такође су подржали и њен интерес за европске интеграције изразивши пуно уважавање за европску политичку опцију

новог руководства оцењујући да постоји довољно широк простор, могућности и перспективе за континуитет односа и њихов даљи развој. Председник НР Кине Ђианг Цемин (Jiang Zemin) је том приликом послао честитку новом председнику Војиславу Коштуници коме је пожелео „добар рад на новој високој позицији и изванредан успех у својим напорима да учини Југославију стабилном и просперитетном земљом“ (New York Times, 2000). Недуго затим уследила је посета кинеског министра иностраних послова Танг Ђасуана (Tang Jiaxuan) који је са југословенским министром иностраних послова Гораном Свилановићем потписао Заједничко саопштење о односима две земље и пренео позив кинеског председника да Војислав Коштуница посети Кину у наредном периоду (Mitrović, 2005: 23). Од тада па све до посете председника кинеског парламента Ву Бангуа (Wu Bangguo) 2010. године, и поред честих одлазака високих југословенских и српских руководилаца у Кину, ниједан високи кинески званичник није посетио Србију. У том периоду односи две државе су се кретали између великих очекивања и ограничених економских могућности развоја сарадње.

У међувремену, Хрватска је 2005. године са Кином потписала Партнерство у сарадњи чиме је остварила виши ниво односа од оног који је Државна Заједница Србија и Црна Гора имала са њом (Baković, 2006: 182). Као кандидат за чланство и држава која већ почиње преговоре о приступању била је корак испред по питању евроинтеграција у односу на Државну Заједницу која је тек почињала преговоре о Споразуму о стабилизацији и придруживању. Може се рећи да се кинеска перцепција Југославије као кључне државе региона на чијој територији се преламају интереси Европе, САД, Русије и НАТО пакта, средином прве деценије 21. века благо померила западно на Хрватску, да би након дешавања на Косову и унилатералног проглашења независности ове покрајине фокус њеног интересовања поново био усмерен на Србију. Њеном руководству није одговарало да дође до било каквог преседана у свету који би могао да се рефлектује на питање Тајвана и делова Кине попут Синђанга и Тибета, као и чињеницу да би 56 признатих мањина у неком тренутку могле да крену косовским стопама. Имајући у виду првенствено национални интерес Кина није признала Републику Косово и све време се залагала за дијалог између Београда и Приштине (AFP, May 20, 2012).

Стратешко партнерство Србије и Кине

Споразум о стратешком партнерству су у августу 2009. године потписали председници НР Кине и Републике Србије, Ху Ђинтао (Hu

Jintao) и Борис Тадић. Синтагма „стратешко партнерство“ јасно означава да се ради о односима који прадстављају основу за највиши, најшири и најдубљи степен сарадње, подударности интереса, наглашеног пријатељства и отворености за дијалог, међусобно разумевање и узајамну подршку, без елемената мешања у унутрашње ствари.

Кина своје односе са државама широм света по степену важности изражава кроз неколико нивоа. Први ниво су земље које су непријатељски настројене према њој. Други ниво су оне са којима она развија пријатељске партнерске односе (Србија је ту била пре потписивања Споразума о стратешком партнерству). Трећи ниво су земље или региони са којима развија односе свеобухватне сарадње, нпр. Хрватска пре уласка у Европску унију. Четврти ниво је свеобухватна пријатељска сарадња коју има са Румунијом и Мађарском, или односи стратешког партнерства (Удовички, 13. септембар 2013) који опет у зависности од земље са којом се склапа могу да буду свеобухватни (Бразил, Јужноафричка Република и ЕУ као међународна организација), конструктивни (САД) и свеобухватни кооперативни (Русија, Мјанмар, Камбоџа, Лаос, Вијетнам). Поред ове поделе, партнерства Кине с другим државама у својим формалним ознакама се градирају и по карактеру појединих билатералних односа. Тип споразума који Кина има потписан са Србијом има са још само четири земаље у свету од којих су три светске силе: Руском Федерацијом, САД, Бразилом и Јужноафричком Републиком. За разлику од Кине Република Србија стратешка партнерства има потписана са пет држава: Народном Републиком Кином (од 20. августа 2009), Републиком Италијом (од 13. новембра 2009), Републиком Француском (од 8. априла 2011), Руском Федерацијом (од 24. маја 2013) и Републиком Азербејџан (од 8. фебруара 2014).

Споразум који се састоји од десет чланова има за циљ изградњу хармоничног света, трајног мира и општег просперитета. Њиме Србија потврђује своју приврженост политици једне Кине, признајући да је њена влада једина законита која представља целу државу, као и да је Тајван њен неотуђиви део. Такође, Србија се обавезује да неће успостављати званичне односе нити обављати званичне размене са властима на Тајвану, противи се сваком облику његове независности и подржава поновно уједињење Кине мирним путем. Кина се „реванширала“ за овакав српски став тако што је подржала главне приоритете спољне политике Србије и „потврдила поштовање суверенитета и територијалног интегритета“. Такође, изразила је став да је најбољи начин за решавање проблема Косова израда плана прихватљивог за обе стране, који би поштовао Повељу Уједињених нација, начела међународног права и

одговарајуће резолуције Савета безбедности. Постигнута је сагласност о јачању дијалога на свим нивоима, како највиших државних органа тако и партија. У оквиру тога предвиђена је сарадња у свим областима (са посебним нагласком на привредну), као и у оквиру УН и других међународних организација.

Однос НР Кине и Републике Србије након склапања Споразума о стратешком партнерству 2009. године је текао узлазном линијом. Споразум је дао један оквир у коме су односи две државе требали да се развијају у наредном периоду. Осим економске, подразумевао је и политичку и безбедносну кооперацију. Тиме је постојећа сарадња две државе подигнута на један виши ниво што је нарочито значајно јер у времену када се још осећају последице највеће финансијске кризе која је потресла планету, привредна сарадња са једном од водећих светских економских сила - Кином, отвара нове перспективе. За Србију, чија се привреда још опоравља од последица ове кризе, најважнија је привредна сарадња, али ништа мање важне нису ни друге две димензије сарадње – политичка и безбедносна.

Промовишући Кину у четврти стуб српске спољне политике, поред претходна три – САД, ЕУ и Руске Федерације српско руководство је направило баланс између Запада и Истока тј. САД и чланица Европске уније које су већином признале унилатерално проглашену Републику Косово, и Кине и Руске Федерације које то нису учиниле (Б92, 8. јул 2014). Потписано Стратешко партнерство је наговестило је једну нову еру пријатељства у односима две државе које је још више продубљено приликом посете председника Србије Томислава Николића Пекингу у септембру 2013. године (Панајотовић-Цветковић, 29. новембар 2013).

Кина и Европска унија – надметање и партнерство

Убрзано мењајући начин економског развоја Кина је од 2001. године, када је приступила Светској трговинској организацији (СТО), почела да даје подршку својим предузећима да развију стратегију „излажења на страна тржишта“ тзв. „going out“ политика или на кинеском *цзоу чући*. Ова политика се консолидовала и формализовала као једна од „четири модернизације“ и примарни циљ економског развоја, што је и озваничено њеним укључењем у десети петогодишњи план (2001-2005). Она подразумева охрабривање предузећа која су у државном власништву да уђу на СТО тржиште, али и конкретну помоћ кинеске државе за пословне подухвате у иностранству. Остварујући на тај начин шире

дипломатске циљеве, како би инвестирали импресивне кинеске девизне резерве предузећима су дата правна и административна средства, преференцијални приступ финансијама и дипломатска подршка неопходна да се пробију на тржишта изван Кине. Главни циљ је наставак развоја, повећање производње, запошљавање и други економски програми који као приоритет имају смањење инфлаторног притиска и спречавање смањења вредности кинеских средстава у доларима (Arežina, 2014: 14).

У свом једанаестом петогодишњем плану (2006-2010) Влада је подстакла компаније да „и даље иду напоље“ (*jīnyìbù zōuchūqì*) како би вишак капитала усмериле од спекулативног инвестирања у некретнине и берзу и да би се олакшао притисак на кинеску валуту јуан. Комисија за национални развој и реформу сачинила је списак природних ресурса и технологије на које кинеске директне инвестиције треба да циљају. До краја 2010. године стране директне инвестиције су према Министарству трговине НР Кине порасле на 317,21 милијарди долара (у односу на 4,840 милијарди долара САД). Очекује се да ће 2020. године Кина достићи хиљаду милијарди долара страних директних инвестиција које се пласирају у иностранство. Ова политика се и даље развија, што је приметно у Дванаестом петогодишњем плану за период од 2011-2015. године где је фокус стављен на „инклузивни раст“. Циљ је концентрисати се на продубљивање дистрибутивне мреже и препознавање, као и на стицање напредних технологија и могућности истраживања и развоја.

Брз економски развој Кине подстакао је њено руководство да, како би одржали домаћи раст, обезбеде довољан доток енергије и сировина улажући у земље Африке, Латинске Америке, југоисточне Азије, Аустралије и Канаде. За то време је европско тржиште, и поред чињенице да су Кина и Европска унија у 2001. години засновале „пуно партнерство“ које је 2003. године прерасло у „стратешко партнерство“ тј. „свеобухватно стратешко партнерство“ (Babić, 2010: 426), за Кинезе остало прилично затворено. Тек је економска и финансијска криза 2008. и 2009. године отворила веће могућности за кинеска улагања у овај континент (Diplomatic Courier, June 26th 2013). Тиме је Кина, у исто време, штитила своје извозно тржиште, извор нових технологија и опреме и један од највећих извора страних улагања (Babić, 2010: 459). Активно је подржавала еврозону преко Европског фонда за финансијску стабилност и Европског стабилизационог механизма. Путем ММФ-а дала је помоћ у вредности од 43 милијарде долара. Милијарде кинеских девизних резерви уложене су у европске обвезнице, посебно оних држава чија је презадуженост претила опстанку евра – Грчке, Ирске, Португалије, Шпаније. Такође, Кина је повећала увоз из Европе, склапајући

уговоре у Немачкој, Британији и Шпанији вредне више од 15 милијарди евра те је трговина у 2013. години са Европском унијом достигла 560 милијарди долара што је четвороструко повећање у поређењу са стањем од пре десет година. На тај начин, Кина је помажући Европској унији да остане „на ногама“ смањила могућност да она сама претрпи губитке, али и гледала да одобровољи европске званичнике да попусте ограничења трговине наоружањем и осетљивим производима високе технологије који су потребни за кинески национални програм наоружања.

Па ипак, досегнуто „свеобухватно стратешко партнерство“, продубљено 2014. године (Council of the European Union, July 8th 2014)¹, иако израз „свеобухватно“ упућује на врло широко подручје заједничких интереса и комплексан спектар односа, а „партнерство“ на досегнуту блискост и зрелост билатералних односа (Baković, 2006: 182), и даље је ограничено непостојањем војностратешке сарадње (Babić, 2010: 426). Разлог за то треба тражити у чињеници што је Кина од тржишног елдорада и пожељног партнера, у 21. веку постала озбиљан конкурент и супарник. Њен невероватан економски успон и „going out“ политика, којом пласира вишак капитала са циљем да се продуби приступ страним тржиштима, природним ресурсима и напредним технологијама, изазива несигурност и страх код држава широм света, а нарочито оних у њеном суседству.

Унутар Европске уније Кина такође градира важност својих веза. Велика Британија, Француска и Немачка се могу издвојити као стратешки партнери. Њима су придружене Шпанија и Португалија с образложењем да се историјске везе (португалска колонија Макао) као и садашњи економски и енергетски интереси могу добро остварити у регијама које гравитирају Шпанији (Јужна Америка), односно државама у којима традиционалне везе има Португалија (Бразил, Африка). Интерес Кине за југ Европе подигао је и Грчку на ниво „стратешког партнера“. Од источноевропских држава у Европској унији традиционална блискост односа призната је успостављањем „сарадње и пријатељског партнерства“ са Пољском и „свестраног, пријатељског партнерства“ са Мађарском. Чешко-кинески односи, међутим, због чешке спољнополитичке оријентације и разлика у приступу питањима људских права, нарочито у време председника Хавела, нису достигли ниво партнерства, док су односи са Словачком означени само као „свестрано партнерство“. Посе-

¹ Постојеће партнерство је продубљено приликом посете председника НР Кине Си Ђинпинга Бриселу од 31. марта до 1. априла 2014. године, на позив председника Европског Савета Хермана Ван Ромпеја (Herman Van Rompuy) и председника Европске комисије Жозе Мануел Бароза (José Manuel Barroso).

бно је традиционална блискост наглашена у румунско - кинеским односима који су формално подигнути на ниво „свестране сарадње и пријатељског партнерства“. Бугарска и Албанија још увек немају одговарајућу формалну одредницу својих билатералних односа с Кином, док Хрватска има потписано „партнерство у општој сарадњи“ (Baković, 2006: 182).

Механизам сарадње НР Кине са земљама Централне и Источне Европе

Међутим, примарни европски регион на који путем „Пекиншког концензуса“ Кина жели да прошири свој утицај примењујући „going out“ политику јесте Централна и Источна Европа у оквиру које се налази и Република Србија. Кинези су за овај регион осмислили посебан Механизам који је премијер Вен Ђибао (Wen Jiabao) промовисао у Варшави у априлу 2012. године. Отварајући Механизам сарадње Кине са 16 држава Централне и Источне Европе он је најавио да је за тај регион намењено 10 милијарди долара. Намера је да се овим новцем кроз кредитирање по преференцијалним условима помогне развој регионалне енергетике и инфраструктуре. Такође, сарадња се односи и на друга поља попут туризма, пољопривреде, образовања, науке и културе. Како би се одржао континуитет предвиђено је да се састанци лидера ових 16 земаља са кинеским премијером одржавају једном годишње.

Други састанак овог Механизма је одржан годину дана касније 25. и 26. новембра 2013. године у Букурешту. Премијер Кине Ли Кеђианг (Li Keqiang) том приликом се сусрео са 16 премијера држава Централне и Источне Европе како би се размотрило улагање претходно одобрених 10 милијарди долара. У ту сврху је установљен Развојни фонд код кога ће земље учеснице појединачно конкурисати пројектима. Република Србија је Секретаријату овог Механизма већ доставила велики број пројеката. Од укупног износа Кина ће трећину кредита одобрити под повољним условима, што значи са дужим роком отплате и нижом каматном стопом од тржишне (што се већ може видети на примеру моста преко Дунава и пројекта „Костолац“). Да би могле да аплицирају државе морају да испуњавају одређене услове: да већ не примају развојну помоћ у виду концесуалних кредита и ако примају да је то у малом обиму, да су у стању да сервисирају јавни дуг и да је њихов БДП по глави становника нижи од кинеског, а изузетак представљају државе за које се процени да је интерес улагања од политичке важности, (Hubbard, 2007: 7). Осим кредитне линије, предвиђено је и оснивање Фонда за инвестициону са-

радњу ради прикупљања 500 милиона долара. Већ првог дана Самита премијери Србије, Мађарске и Кине, Ивица Дачић, Виктор Орбан и Ли Кеђианг постигли су договор о заједничком пројекту модернизације железнице између Будимпеште и Београда. Овај пројекат је од приоритетног значаја за Пекинг јер је у питању мултилатералан пројекат каквог до сада није било - између Кине, државе чланице и државе претендента на чланство у Европској унији.

Стварање Механизма за сарадњу Кине са 16 држава Централне и Источне Европе је изазвало опречна мишљења код европских званичника. Прва њихова реакција је била забринутост јер је Механизам окупљао много држава које су чланице ове наднационалне организације због чега им је ова иницијатива, након кинеских улагања у бродарство, инфраструктуру, транспорт и енергетику, изгледала као још један у низу кинеских покушаја да уђу у Европску унију на мала врата и разбију је на Исток и Запад. Потписани споразум између Кине, Мађарске и Србије представља корак напред у реализацији кинеских планова за оживљавање древног „пута свиле“ који би ишао од западне Кине, преко Централне Азије, Ирана, Турске на Балкан и даље према централној Европи. У суштини „пут свиле“ представља само део кинеске енергетске али и економске стратегије којом ново кинеско руководство, са Си Ђинпингом на челу, уназад неколико година тј. од треће пленарне сесије XVIII Конгреса КПК жели да смањи зависност од поморских путева. Фокус овог кинеског пројекта је, како тврди Предраг Симић, „да се копнени промет са Европом замени железничким, то јест да се изгради економски појас новог пута свиле. То што је Кина спремна да плати модернизацију пруге од Будимпеште до Београда као део Коридора 10, њена жеља да се гради и део Коридора 11 према Чачку и улагања у Костолац и мост на Дунаву, није случајно, а све то се Бриселу баш не свиђа много и доживљава се као забијање клина у ЕУ” (Политика, 8. јул 2014).

Како би ствар ипак на неки начин држали под контролом европски званичници су као домаћина Самита премијера одабрали Букурешт, престоницу државе која је у исто време чланица Европске уније али и дугогодишњи пријатељ Кине. По речима отправника послова у Амбасади Републике Србије у НР Кини Татјане Панајотовић-Цветковић, Србија, првобитни кинески избор за домаћина, заузврат је добила могућност да њен председник буде први из региона који ће посетити Кину након доласка новог руководства на власт (Панајотовић-Цветковић, 29. новембар 2013). Такође, упозорење које је земљама Централне и Источне Европе упутио званични Брисел да „приликом закључивања економских споразума са Кином не прекрше регулаторне прописе ЕУ” довољно је

јасно говорило колико далеко државе могу да иду у својој сарадњи са Кином.

Међутим, изгледа су се ставови европских званичника у међувремену променили. Мађарски премијер Виктор Орбан им је након потписивања мултилатералног пројекта између Кине, Мађарске и Србије послао поруку изражавајући захвалност Кини на средствима које ће уложити, а која „еврозона није у стању да обезбеди” (Политика, 8. јул 2014). Након тога дошло је до продубљење стратешког партнерства Кине и Европске уније приликом посете Си Ђинпинга (Xi Jinping) Бриселу у периоду од 21. априла до 1. маја 2014. године. Том приликом је договорена синергија између политика Европске уније и кинеске иницијативе о изградњи економског појаса новог пута свиле (Council of the European Union, 8. јул 2014) која подразумева јачање политичких, инфраструктурних, економских и монетарних веза између Кине, Централне Азије и Европе (Szczudlik-Tatar, 8. јул 2014).

Поред железничког, веома важан је и поморски правац новог „пута свиле“. Први значајан корак се десио 2009. године када је *Чајна Оушн Шипинг Компани* (China Ocean Shipping Company - COSCO) потписала концесију на 35 година за велики део пирејске луке (улагање од 500 милиона евра и 2,5 милијарди евра за концесију за два контејнерска терминала) са намером даљег кинеског улагања и куповине 67 процена-та већинског пакета грчке владе у тој луци (Deutsche Welle, July 8th 2014). Први воз који је том новом трасом роба стигао у Европу прошао је у мају 2014. године управо преко Грчке, Македоније, Србије и Мађарске до Чешке (Pluton Logistics, July 8th 2014). Преусмеравањем поморске трговине од Источне Азије ка Грчкој преко Суецког канала Кинези директно угрожавају неколико лука: Ротердам, Истанбул, Напуљ, Трст, Ријеку и Копар, док Пиреј постаје главно чвориште које повезује кинеске фабрике са потрошачима широм Европе, Блиског Истока и Северне Африке. На неки начин, по професору Симићу, „нови кинески железнички и поморски пут могао би да се назове кинеским јужним током“. Корак даље у том правцу било је интересовање кинеске високе делегације за луку у Солуну, инвестиције у грчку и турску железницу, за изградњу платформе за извоз робе из Азије у Европску унију у околини Атине у вредности од око 800 милиона евра, у румунске и српске аутопутеве, мост Сигет-Бараган, луку Констанца и друге пројекте. Тиме Пекинг кроз инвестиције у инфраструктуру Централне и Источне Европе жели да убрза стварање мреже лука, логистичких центара, путева и железница како би дистрибуирала кинеске производе и унапредила трговину на релацији Исток-Запад.

Србија између стратешког партнера и кандидата за чланство

Поред железничке пруге Будимпешта-Београд, Србија се на Самиту у Букурешту кандидовала за још два пројекта (ревитализација и изградња новог блока термоелектране Костолац, вредности 715,6 милиона долара, а други се тиче изградње једног дела аутопута на Коридору 11 - од Обреновца до Љига) што указује који су приоритети кинеског и српског руководства. Питање седишта наредног састанка Механизма и предлог Србије да то буде Београд остављено је за средину 2014. године, имајући у виду да је одлука где ће бити одржан претходни састанак донета тек у јулу, августу 2013. године. Два дана након Самита у Србију је допутовала радна група састављена од стручњака из „Кинеских железница“ да испита техничке услове за пројекат модернизације железнице Београд-Будимпешта. Они су се возили возом на тој релацији како би добили што бољи увид у постојеће стање. Главни инжењер „Кинеских железница“ Хе Хуаву (He Huawu) изјавио је да се прелиминарна и коначна студија изводљивости може очекивати најкасније за шест. Недуго затим, на Првом кинеско-српском пословном форуму одржаном у Београду почетком децембра 2013. године економски аташе Амбасаде НР Кине у Србији Џулијан Чи (Julian Chi) је истакао да постоји велика шанса да се одобрени износ за државе Централне и Источне Европе повећа са 10 на 100 милијарди долара, уколико се претходни новац потроши и ако буде довољно пројеката.

За сада, по речима Тијана Јишија (Tian Yishu), бившег шефа политичког одељења у Амбасади Кине у Србији а сада начелника одељења за бившу Југославију и Албанију у Министарству иностраних послова Кине, Србија представља лидера у региону по броју кинеских инвестиција и започетих пројеката у вредности од око милијарду долара (Јиши, 4. децембар 2013). Разлог за то је чињеница да у земљама чланицама Европске уније за сваки посао мора да буде расписан тендер што не гарантује да ће кинеска компанија добити посао, већ најбољи понуђач. Србија још увек нема ту обавезу када су велики државни пројекти у питању. Домаћа легислатива омогућава Влади да води директне преговоре са страним инвеститорима. С друге стране, државе Европске уније не могу да дају државне гаранције како би добиле преференцијални кредит, тако да могу да аплицирају само за комерцијални кредит што њима углавном не одговара јер је камата много виша. Додатни разлог због чега је Србија атрактивна за инвестирање је тај што она заједно са осталим земљама Западног Балкана обилује неискоришћеним залихама угља, хидропотенцијалом и другим обновљивим изворима енергије. Ту

је и реализација крупних инфраструктурних пројеката где државе овог региона, које се крећу према Европској унији али још увек нису њене чланице, служе за прилагођавање кинеског модела изградње европском тржишту, прописима и правилима, и како би кинески менаџери научили да разумеју правила пословања локалних тржишта, нарочито након неуспеха кинеске компаније *Чајна оверсис енџинеринг груп компани* (China Overseas Engineering Group Company – COVEC) да сагради аутопут од Варшаве до Берлина (Arežina, 2014: 17).

Регион Балкана служи као један вид „припремног терена“ или „терена за вежбу“ кинеских компанија, на којем би оне стекле индустријску зрелост и технолошку софистицираност потребну за улазак на западна тржишта. Стога, очекујући да ће цео овај простор једног дана бити део Европске уније, Кинези се труде да укупан развој балканске енергетике буде у сагласности са стандардима који су прописани за земље региона. Такође, очекују да ће та средства на крају, либерализацијом целокупног балканског тржишта и његовим интегрисањем у оквиру Уније, бити оперативна у оквиру енергетског тржишта. Поред тога, ниски порези, квалификована радна снага са ниским примањима и директан приступ на тржиште Европске уније само су додатни разлози за сарадњу. Споразум о слободној трговини који је још 2000. године потписан са Руском Федерацијом омогућава Србији бесцарински увоз производа на територију те велике државе. Када се на ово додају и споразуми о слободној трговини са ЦЕФТА и ЕФТА замљама, Белорусијом, Казахстаном, Турском, као и зона слободне трговине са Европском унијом, реалност је да Србија индиректно омогућава бесцарински приступ на тржиште са преко милијарду људи.

Када је у питању спољна политика ту се јављају највеће могућности за размимоилажење у ставовима између Европске уније, Кине и Србије. У Европској унији државе чланице креирају спољно - безбедносну политику консензусом, доносећи одлуке које нису обавезујуће. То значи да ова заједница у тој области нема јединствен обавезујући став и самим тим не може ни да га намеће, као у неким другим политикама, али може да позове на прихватање заједничког става. Када су у питању државе кандидати за чланство оне имају обавезу да (постепено) усклађују своје спољнополитичке одлуке са спољнополитичким декларацијама, мишљењима и заједничким ставовима Европске уније, али имају довољно простора да „нека од питања решавају на свој начин“.

Међутим како се у процесу приступања све вреднује, што се може видети и у годишњем извештају Европске комисије, државе кандидати, у које спада и Србија, се труде да то усаглашавање буде што веће, на-

рочито како преговори о том поглављу одмичу. Извештај ЕУ о Србији за 2012. годину када је постала кандидат за чланство каже: “Србија је значајно напредовала у процесу усаглашавања. Када је позвана то да учини Србија се усагласила са 69 од 70 релевантних ЕУ декларација и одлука Савета (99% усаглашеност)” (Европска комисија, 2014). Извештај ЕУ за 2013. годину каже: “Када је позвана то да учини Србија се усагласила са 31 од 35 релевантних ЕУ декларација и одлука Савета (89% усаглашеност)” (Европска комисија, 2013). И поред све већег окретања српске спољне политике ка Бриселу од 2008. године, а нарочито од 2012. године када је Европска унија постала њен најважнији „стуб“, Србија је ипак одбила да се придружи неким иницијативама усмереним против Кине или неких њених штићеника. Као пример могу се навести иницијативе које критикују стање људских права у Судану, Бурми и Северној Кореји (Poulain, 2011), као и бојкотовање доделе Нобелове награде у Ослу Лију Сјабоу 10. децембра 2012 (Deutsche Welle, 20. мај 2012). Упркос критикама из Европске комисије, која је позвала Србију да у потпуности дели основне европске вредности, министар спољних послова Србије Вук Јеремић објаснио је да је Београд одлучио да узме у обзир „(своје - прим. аут.) односе са кључним политичким играчима на свету“. Такав став је поткрепио чињеницом да је Кина „понутила безусловну подршку (Србији - прим. аут.) у тешким тренуцима“ (Deutsche Welle, 20. мај 2012).

Закључак

„Није битно да ли је мачка црна или жута докле год хвата мишеве“ су речи Денг Сјаопинга, човека који је заслужан што је Кина данас оно што јесте. Иако првобитно, када их је изговорио, је погрешно схваћен, време је показало колико су оне у наредним деценијама описале праву суштину кинеске политике. Ако „путовање од хиљаду миља почиње првим кораком“ и ако тај први корак представља економски развој који је ова далека азијска земља корачајући у „чизмама од седам миља“ већ достигла, онда други корак представља достизање политичке моћи. У ту сврху Кина користи своје огромне девизне резерве у комбинацији са дипломатским капацитетима (Arežina, 2014: 18). Међутим, док је у неким деловима света то успевало (Југоисточна Азија, Африка и Латинска Америка), у Европи то није био случај.

И поред постојања „пуног партнерства“ на релацији ЕУ-Кина од 2001. године, а затим и „стратешког партнерства“ тј. „свеобухватног

стратешког партнерства“, тржиште Европске уније је за Кинезе остало прилично затворено. Тек је економска и финансијска криза 2008. и 2009. године отворила могућност започињања једног новог периода сарадње. Захваљујући вишку капитала Кина је постала пожељан партнер како за државе широм света, тако и за Европску унију и њене државе чланице. Па ипак, неспремна да уђе на европско тржиште, због непознавања прописа и стандарда, као неку врсту „припремног терена“ у фокус свог интересовања ставља Централну и Источну Европу, за коју је још почетком XX века Халфорд Мекиндер тврдио да има велики стратешки значај, и са којом је 2012. године започела Механизам сарадње. Међутим, скептичност и забринутост европских лидера с једне стране, и жеља за дубљом сарадњом са друге стране, не пружају јасан оквир сарадње који државе овог региона могу да имају са Кином. Па ипак, продубљење постојећег стратешког партнерства Кина-ЕУ и синергија по питању „новог економског пута свиле“, дају наду да су европски званичници постали свесни да треба да користе контекстуалну интелигенцију (способност да се разумеју околности у развоју и да се искористе трендови) као кључну вештину којом ће изворе моћи преобратити у успешне стратегије како би у складу са Стратешком агендом за сарадњу ЕУ-Кина 2020 оствариле циљ да до краја ове деценије повећају међусобну трговину на 1000 милијарди долара (The Globalist, July 27, 2014). На тај начин они би показали да схватају да у 21. веку „није довољно размишљати о моћи *над* другима, већ да се мора размишљати о моћи *за* постизање циљева која подразумева моћ *заједно* са другима“ (Naj, 2012).

Србија, која је кандидат за чланство у ЕУ, али још увек без обавезе да поштује европске прописе и стандарде у потпуности, дозвољава себи могућност да о одређеним спољнополитичким питањима се изјашњава од случаја до случаја узимајући у обзир своје односе са кључним политичким играчима на свету. На тај начин, балансирајући између Истока и Запада, српски лидери се труде да на прво место ставе националне интересе. Сходно томе тридесетпетогодишње пријатељство и потписано стратешко партнерство са Кином дају прилику Србији да се ако ни по чему другом онда бар по броју кинеских инвестиција и започетих пројеката наметне као лидер региона Централне и Источне Европе.

Литература:

1. AFP, (2012): "China 'deeply concerned' over Kosovo independence: govt", May 20, <http://afp.google.com/article/ALeqM5i3P7GRr55t2l7VZqxiWweagLgJqw>
2. Arežina, Sanja (2014): "Chinese 'going out' policy and its impact on relations with Serbia", *Review of International Affairs*, Vol. 65, No. 1153-1154, pp. 5-23
3. Babić, Blagoje (2010): „Односи Кине и ЕУ: геоекономска осовина у развоју“, *Међународни проблеми*, Vol. 62, Br 3, str. 418-462
4. Baković, Ozren (2006): „Hrvatsko-kineski односи уочи pristupanja Hrvatske Evropskoj uniji“, *Politička misao*, Vol. 43, Br. 2, str. 175-192
5. Brzezinski, Zbigniew (2012): *Strategic Vision. America and the Crisis of Global Power*, Basic Books, New York
6. Council of the European Union, (2014): *Joint Statement: Deepening the EU-China Comprehensive Strategic Partnership for mutual benefit*, July 7, Brussels
7. Deutsche Welle (2014): "China's Premier continues European investment tour in Greece", June 18, <http://www.dw.de/chinas-premier-continues-european-investment-tour-in-greece/a-17716743>
8. Deutsche Welle (2010): „Konfuzna spoljna politika Srbije, 8. decembar <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6307543,00.html>
9. Diplomatic Courier (2012), "China's 'Going Out' Strategy", May 10, <http://www.diplomaticcourier.com/news/regions/brics/952?showall=1>
10. Đukanović, Dragan, Ladevac, Ivona (2009): „Prioriteti spoljopolitičke strategije Republike Srbije“, *Међународни проблеми*, Vol. 61, Br. 3, str. 343-364
11. Đukanović, Dragan, Živojinović, Dragan (2012): "Strateška partnerstva Republike Srbije", *Godišnjak FPN*, Vol. 6, str. 299-312
12. Emerson, Michael (2001): *The Elephant and the Bear: the European Union, Russia and their Near Abroads*, Centre for European Policy Studies, Brussels
13. Evropska komisija, (2012): *Izveštaj o napretku Srbije za 2012. godinu*, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izve%C5%A1taj_napretku_2012.pdf
14. Evropska komisija, (2013): *Izveštaj o napretku Srbije za 2013. godinu*, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_2013.pdf
15. Goldstein, Avery (2007): "Power Transitions, Institutions, and China's Rise in East Asia: Theoretical Expectations and Evidence", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 30, No. 4-5, pp. 639-682
16. Hubbard, Paul (2007): "Aiding Transparency: What We Can Learn About China Exim Bank's Concessional Loans", Working Paper Number 126, Center for Global Development, London http://www.cgdev.org/files/14424_file_AidingTransparency.pdf
17. Intervju autora sa ambasadorom Republike Srbije u NR Kini (2006-2012) godi-
ne Miomirom Udovičkim, 13.09. 2013.

18. Intervju autora sa otpravnikom poslova Republike Srbije u NR Kini Tatjanom Panajotović-Cvetković, 29. 11. 2013.
19. Intervju autora sa šefom političkog odeljenja Ambasade NR Kine u Republici Srbiji Tijan Jišijem, 04.12.2013.
20. Kissinger, Henry (2011): *On China*, The Penguin Press, New York
21. Krauthammer, Charles (1991): "Unipolar moment", *Foreign affairs*, Vol. 70, No. 1, pp. 23-33
22. Krauthammer, Charles (2003) "The Unipolar Moment Revisited", *The National Interest*, Winter, p. 5-17
23. Lo, Bobo (2008): *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House, London, Brookings Institution, Washington DC
24. Mitrović, Dragana (2005): „Bilateralni odnosi SCG i NR Kine: geneza, razvoj i perspektive”, *Međunarodna politika*, God. 56, Br. 1118-1119
25. Naj, Džozef S. (2012): *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd
26. Politika (2014): „Kineski zid na putu Srbije ka EU?“, 8. jul, <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Kineski-zid-na-putu-Srbije-ka-EU.sr.html>
27. Poulain, Loic (2013), "China's new Balcan Strategy", *Central Europe Watch*, Vol. 1, No. 2, 2011
http://csis.org/files/publication/110829_CEW_China_in_Balkans.pdf.
28. Szczudlik-Tatar, Justyna (2014): "China's New Silk Road Diplomacy", http://www.pism.pl/files/?id_plik=15818
29. Simić, Predrag (2003): *Kratka istorija Kine*, NEA, Beograd
30. The Globalist (2014): "China's Interest in Central and Eastern Europe", izvor: internet, July 27, <http://www.theglobalist.com/chinas-interest-in-central-and-eastern-europe>
31. The New York Times (2000): "Showdown in Yougoslavia: An Ally; China, Once a Supporter of Milosevic Against NATO, sends its Congratulations to Kostunica", <http://www.nytimes.com/2000/10/08/world/showdown-yugoslavia-ally-china-once-supporter-milosevic-against-nato-sends-its.html>
32. Zakarija, Farid (2009): *Postamerički svet*, Heliks, Smederevo

SERBIAN-CHINESE RELATIONS IN THE EVE OF SERBIAN ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Summary: As a result of the global economic crisis in 2008 and 2009 and the need for investments China has become a stable economic partner in Europe. Unprepared to enter the EU market, due to a lack of regulations and standards, and unwilling to adapt quickly, China has put the focus of its interests in Central and Eastern Europe with which in it started a cooperation mechanism in 2012, as a kind of preparatory step. However, the skepticism and concern of European leaders on the one hand, and the desire for deeper cooperation on the other, do not provide a clear framework for the cooperation of the countries of this region with China. Serbia, a

candidate for EU membership, but still without strict obligation to respect European regulations and standards fully, as a strategic partner of China is the leader of the region by Chinese investments and projects started, failing to use its specific political position.

Key words: European Union, China, Serbia, strategic partnership, crisis, Mechanism of cooperation